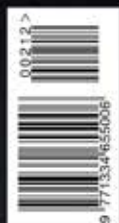

art magazin

KONTURA

broj 117 lipanj 2012. godina XXII cijena 60 kn

s naslovnice BOŽICA DEA MATASIĆ **dossier** MEDITERANSKI KIPARSKI SIMPOZIJ - LABIN **velike izložbe** PARIŠKI TRIJENALE **razgovori** LUC TUYMANS, MARINA VICULIN **expo** BIJENALE ILUSTRACIJE, EDGAR DEGAS **panorama** DAMIEN HIRST, CINDY SHERMAN **komentar** SANJA IVEKOVIĆ **ekspertize** SERGIJE GLUMAC

Božica Dea Matasić

Što se teorije tiče...
puno sam sklonija praksi

Razgovarao: Feđa Gavrilović // Foto: Andrija Zelmanović, Vedran Metelko, Vanja Šolin // Foto portreta: Ivana Vulić

Za mene je kvalitetna umjetnost ona koja me duboko potrese i još dugo odzvanja u meni. Nekad je ta potresenost ugodna, nekad vesela, nekad bolna... Izložbu ili rad koje zaboravim čim izađem iz galerije smatram neuspješnima. Doduše, viđala sam i izložbe toliko loše da bih ih rado zaboravila.

Već sam dugo vremena fasciniran radovima zagrebačke kiparice Božice Dee Matasić. Njezine skulpture u sebi sadrže ludičnost i jednostavnost, a uz to otkrivaju i vrhunsko poznavanje mogućnosti trodimenzionalnog medija, njegova osmišljavanja prostora u kojemu se nalazi i dinamičke interakcije s njime. Sve to je moguće iščitati u radovima kao što su *Panacea*, *Čuvari dodira*, *Biofori*, *Tiha voda* i nizu drugih koje je radila za različite izložbene prostore ili na otvorenom. U njima se ogleda ono što današnjoj umjetnosti najviše nedostaje – zaokruženost ideje i njezino precizno iskazivanje u formi. Niti jedan rad ove skulptorice nema ništa izlišnoga, ne pretjeruje sa željom da ispriča priču, ili s dalekosežnim zaključcima. Čak i kada se upušta u neobjektnu umjetnost, čini to suptilno i duhovito: na osmom trijenalu kiparstva izložila je svoj pokušaj da u novinskom oglasniku skulpturu zamijeni za osobni automobil, a na sljedećem je postavila rad koji se sastoji samo od njezine web adrese, kao pokušaj jednostavne promocije na jednoj od naših manifestacija koja sebe promovira imenima poznatih umjetnika (a ne

daje im financijski poticaj). U svojoj karijeri Božica Matasić je radila kao voditeljica galerije SC, kao kazališni kipar u kazalištu Gavella, a trenutno je izvanredna profesorica na likovnoj akademiji u Osijeku. U drugom mjesecu izlagala je svoj rad *Panacea* u muzeju MAMAC u Nici što je svakako značajan uspjeh. Zbog stavova koji idu protiv struje našeg likovno-umjetničkog svijeta učinila mi se zanimljivom

Možda i nisam o tome najpozvanija govoriti, s obzirom da je ovo bila moja prva veća samostalna izložba u inozemstvu. Radilo se o inicijativi kustosice Klovićevih dvora Jasminke Poklečki Stošić koja je izložbu dogovorila zahvaljujući poznanstvu s direktorom muzeja MAMAC Gilbertom Perleinom. Ono što je bilo otežavajuća okolnost jest činjenica da je financiranje i organizaciju u potpunosti

kataloga, osiguranja radova, putnih troškova, smještaja... Oko pola tog iznosa pokrili su Ministarstvo kulture i Gradski ured za kulturu, a više od polovice, produkcijski dio, osobno sam financirala uz pomoć obitelji, budući da su me sve tvrtke kojima sam se obratila za sponzorstvo ignorirale. Tu se postavlja veliki problem – sredstva za produkcijske troškove se teško dobivaju od institucija, da ne govorim o rad-

Postoje galerije u gradu u kojima ne znaš tko izlaže, ali znaš tko je kustos, što je prilično nezanimljivo – kroz kratki period vremena ispucali su se, isprofilirali za određenu vrstu umjetnosti, ali i zatvorili vrata za sve ostalo.

O tome ćemo kasnije. Zbog čega se ne daju novci za produkciju i što predlažeš kao rješenje?

bude bolje, kultura bi svakako trebala postati jedan od prioriteta. Naši likovni umjetnici ne mogu

nemaju stvarnih poticaja. Rijetke koje kod nas postoje su pohvalne, ali ih je premalo.

sugovornicom. Lucidnost i živost kojima iznosi svjetonazore uspoređivi su s njezinim skulpturama – jednostavnima i izravnima u htijenju, ali nipošto banalnim u ostvarenju, pročišćenima i punim živosti koju prenose na prostor oko sebe. Umjetnica ima slično djelovanje na sugovornika: čak i kada niže negativne strane našega svijeta umjetnosti, kojih je iznimno svjesna, to nisu beživotne pritužbe, ili općenitosti, nego (poput navedenih skulptura) konkretno uobličeni problemi koje izriče izuzetno borbenim stavom. Razgovor smo vodili u slastičarnici *Zagreb* jer je autorica, nažalost, trenutačno bez ateljea.

Nedavno si izlagala u Nici. Što je različito kod izlaganja u inozemstvu i kod nas?

preuzela naša strana, što nije najsretniji dio iskustva. Mislim da bi se takve izložbe trebale raditi u suradnji/koprodukciji. Budući da je Muzej moderne i suvremene umjetnosti (MAMAC) drugi muzej po značenju u Francuskoj kada je riječ o suvremenoj umjetnosti (po važnosti je odmah iza pariškog Centre Georges Pompidou), bila je to prilika kakva se ne propušta.

Naša je strana, dakle, trebala platiti sve. Što to podrazumijeva?

Apsolutno sve: od produkcije radova, organizacije, prijevoza, predgovora, prijevoda, dizajna i tiska

Često reagiram na radove koji ostaju bez pompe i egzaltiranih kritika, a ja ih smatram vrhunskima, bez obzira na tumačenja ili objašnjenja. Ako mi je nešto loše, nikakva teoretiziranja me ne mogu razuvjeriti.

nom prostoru. Već sam godinu dana bez ateljea (godinama sam unajmljivala razne privatne prostore), pa mi preostaje tek bavljenje konceptualnom umjetnošću, fotografijom, videom. Zapravo, svime što je danas jako popularno, pa možda to i nije loše.

U sklopu sredstava koja se dodjeljuju za financiranje izložbi obavezno bi trebalo dio sredstava uplatiti direktno umjetniku koji izlaže – kao honorar ili za dio produkcijskih troškova. Trenutno to nije praksa i mene osobno više ne zanima izlaganje na taj način. Pa to je nepravedno; plaćeni su svi sudionici osim umjetnika! Osim toga, trebalo bi hitno promijeniti zakon o sponzorstvu u kulturi. Jedan moj konceptualni rad bio je *Peticija* za tu promjenu, na 42. zagrebačkom salonu 2007. godine. Takvi zakoni postoje u većini europskih država, a postojali su i kod nas, prije osamostaljenja Hrvatske: da sve firme i pojedinci dobivaju porezne olakšice ukoliko ulažu u kulturu. S druge strane, Hrvatska je danas osiromašena država i financiraju se samo prioriteta, ali u trenutku kada

biti prisutni na međunarodnoj sceni bez financiranja i podrške svoje sredine.

Tko bi trebao investirati – privatnici ili javni sektor?

Prema informacijama kojima raspolazem u inozemstvu je bavljenje umjetnošću u puno većoj mjeri privatna stvar. Kao i studiranje općenito. Ne može si svatko to priuštiti. Nažalost, mi idemo u tom smjeru zanemarujući neke pozitivne strane našeg sustava. Najveća razlika je u tome što je vani *Art* jedna od unosnijih grana biznisa te je stoga podržana od kolekcionara i velikih tvrtki (primjerice Essel). Sve manje se možemo oslanjati na državni i gradski proračun, ali dok se ne donese dobar zakon o sponzorstvu u kulturi nikakve privatne inicijative

Imaju li umjetnici koje sponzoriraju takve privatne kompanije historijske relevantnosti?

Samo vrijeme to može pokazati, možda za pedesetak godina.

Privatna su sponzorstva postojala oduvijek (ne može se nikako reći da je to došlo s uspostavom kapitalizma) i umjetnici koji su bili kvalitetni su brzo prepoznati i brzo su se obogatili. Mislim da danas u sveopćoj nivelaciji biva "prepoznato" jako puno umjetnika bez obzira na kvalitetu. Briše se razlika između solidnog i vrhunskog. Sve se više umjetnika pokriva sponzorima, sve je više "genija"?

To je posljedica tržišne utakmice koja ulazi u sve segmente društva, možda ne toliko intenzivno u nas

PANACEA je naziv ciklusa interaktivnih kinetičkih objekata. Mogu se izlagati pojedinačno ili u grupama, u različitim postavama u otvorenim ili zatvorenim prostorima. Objekti su mobilni – mogu se ljuljati ali se vraćaju u početni položaj zahvaljujući niskom težištu – olovnom utegu ugrađenom u dno. Osnovna ideja referira se na starinske *rolly-polly* lutke, japanske Daruma lutke te eksperiment sa Bobo lutkom iz biheviorističke psihologije. Kinetički elementi kao i mnogostruka značenja, spojeni su sa oblikom kapsule – tako popularnom u našoj civilizaciji lakih rješenja i površnosti. Naziv Panacea dolazi iz starogrčke mitologije, a koristi se kao metafora lijeka protiv svih bolesti. Interakcija sa ovim objektima djeluje kao zabavna terapeutska igra istodobno ironično ukazujući na našu potrebu za instant rješenjima svih problema.

Tehnika: olovni uteg, poliesterska smola, staklena vuna, kit punila, metalik lak, prozirni polumat lak; **Dimenzije** pojedinačnih objekata su 180 cm visina, 75 cm promjer, težina: cca 120 kg

Životopis, 2007.
Polistiren, akril, stakleno tkanje, crni vosak, fotografije na kapafixu (60 kom., 13 x 18 cm) 115 x 222 cm, 350 x 150 x 150 cm, 700 x 630 x 50 cm, 540 x 150 x 150 cm, Galerija Karas, Zagreb

Znakovi vjerojatnosti 2004.
pleksiglas i satinirana folija, 8 kom., 100 x 140 x 0,5 cm Galerija Matice hrvatske, Zagreb

stranica desno dolje:
Čuvari dodira, 2011.
kombinirana tehnika, akril, dimenzije varijabilne, grupa od 17 ineraktivnih objekata, 70 x 70 x 500 cm Studio Nest, Zagreb

kao vani. Kolekcionari i galeristi kruže akademijama tražeći mlade umjetnike na kojima će zaraditi. Način na koji ih oni kasnije "isfuraju" te manipuliraju tržištem umjetnina izvrsno je prikazan u filmu *The Great Contemporary Art Bubble*, dokumentarcu koji govori o tom kreiranju umjetničkog svijeta.

Ali upravo taj film tumači da je suvremena umjetnost "bubble", ekonomski mjehur koji se nadi-ma da bi se rasprsnuo nakon čega se devalviraju vrijednosti koje predstavlja. Pada li kvaliteta umjetnosti zbog tog pristupa? To je teško odgovoriti dok je taj pristup paradigma. Iako je taj film "raskrinkao", primjerice, Damiana Hirsta i njegova glavnog galeristu, godinu dana kasnije cijene su mu još više porasle u novom "boomu".

Dakle, vrijedi moto Gordona Gekkoa, protagonista filma Wall Street, "greed is good"? Apsolutno ne mislim tako osobno, ali trenutačno pohlepa vodi na utakmici između kvalitete i manipulacije. Naime, manipulacija kroz tržište i medije dominira.

O kvaliteti ne možeš ništa reći? Mogu samo na osobnoj razini. Moja se percepcija s vremenom mijenja

kroz iskustva i sazrijevanje. Za mene je kvalitetna umjetnost ona koja me duboko potrese i još dugo odzvanja u meni. Nekad je ta potrebnost ugodna, nekad vesela, nekad bolna... Izložbu ili rad koje zaboravim čim izađem iz galerije smatram neuspješnima. Doduše, vidala sam i izložbe toliko loše da bih ih rado zaboravila. Često reagiram na radove koji ostaju bez pompe i egzaltiranih kritika, a ja ih smatram vrhunskima, bez obzira na tumačenja ili objašnjenja. Ako mi je nešto loše, nikakva teoretiziranja me ne mogu razuvjeriti.

"Najniža i najviša likovna kritika su autobiografije" - da parafraziram Wildea. S obzirom na to kako gledaš na situaciju u današnjoj hrvatskoj umjetnosti?

Ne sviđa mi se što je likovna umjetnost u Hrvatskoj marginalizirana dok se istovremeno svakakvim banalnostima u društvu pridaje velika pažnja i medijski prostor. Natjecateljski sportovi su u neusporedivo boljoj poziciji što se tiče financiranja. Osim toga njima se ne rade problemi kad se u prime-timeu pojave obilježeni sponzorskim logoti-

povima, dok se prilozi u kulturi režu i izbacuju na sam spomen sponzora.

Ali jako puno "trasha" ima i u umjetnosti?

Istina, baš svašta prolazi. U modi je konceptuala, dosjetka, socijalno osviještena, angažirana umjetnost... ali, na žalost, ponekad su sama rješenja vrlo banalna i na prvu loptu. Mnogi, osobito mladi umjetnici vidjeli su da to prolazi, prilagodili se i u velikom broju počeli raditi samo takve radove. Tu su i određeni kustosi koji ih koriste za svoje "projekte", samopromociju svojih ideja; kao što neki umjetnici koriste kist ili dljeto kao svoj medij, oni koriste umjetnike za pokazivanje sebe i svojih ideja. Postoje galerije u gradu u kojima ne znaš tko izlaže, ali znaš tko je kustos, što je prilično nezanimljivo - kroz kratki period vremena ispucali su se, isprofilirali za određenu vrstu umjetnosti, ali i zatvorili vrata za sve ostalo. S jedne strane cijenim ljude koji se za nešto specijaliziraju i koji su temeljiti u svome proučavanju, ali izlagati jedan te isti koncept naprosto je dosadno. Premali smo grad i država za takvu tešku isključivost. Osobno, cijenim dobre video, konceptualne i angažirane umjetnike, ali, kao i u svemu, i tu

je vrlo malo kvalitete, to je trend u koji se svi pokušavaju ugurati.

Što kažeš na kustosko prenaprezanje banalnih radova dubokom filozofijom koju je zaista teško razumjeti i koju teško razumiju i iskreni doktori filozofije? Teško da Adorna i Heideggera svaki kustos ima u malom prstu i pronalazi poveznice u radovima naših umjetnika?

Taj je trend prisutan dulje vrijeme, u Hrvatskoj je kulminirao zadnjih desetak godina. Kao kustosica i voditeljica Galerije SC od 1998. do 2003. organizirala sam preko stotinu izložbi, performansa, multimedijalnih događanja, alternativnih modnih revija, pisala predgovore. Tijekom tog razdoblja neki od trenutačno najuspješnijih umjetnika moje generacije tu su imali svoje prve samostalne izložbe. Nisam voljela nametati svoje vizije kolegama koji su izlagali, a opet sam kao kustosica bila odgovorna za postavu većine izložbi kao i cjelinu programa galerije. To je bilo kontradiktorno razdoblje mog života i drago mi je da nije dulje trajalo. Sjećam se da sam bila u polemici s Marijanom Crtalićem koji je tada imao izložbu; smatrala sam dio radova suvišnim (još uvijek to mislim), no budući da je on njih vidio kao važne u svome konceptu oni su naravno ostali. Pokušala sam mu nametnuti svoju viziju.

Ali to se može shvatiti kao kolegijalan savjet, ne toliko nametanje kao, recimo, pretjerano učitavanje?

Samo sam htjela reći da je on u toj situaciji bio autor/umjetnik, a ja kustosica i kako se netko može vrlo lako naći u situaciji da pokušava umjetniku nametati svoje ideje. Da mi danas neki kustos nešto predloži oko postavljanja mog djela, morala bih ili imati veliko povjerenje u njega, ili to prepoznati kao svoju ideju koja mi je bila negdje u podsvijesti. Svjesna sam iskušenja nametanja vlastite vizije u kojeg zapadnu neki kustosi. Umjetnici često žele izložiti previše toga odjednom, pri čemu kustosi mogu biti korisni da naprave selekciju. Problematično

je nešto posve drugo: krojenje ideje od početka do kraja.

Moje mišljenje je da to rade zbog svoje promocije, kako bi pokazali svoju "učenosť"?

Imam veliku averziju kada se raspiše natječaj za žiriranu skupnu izložbu na kojoj je već unaprijed postavljena tema, pitanje na koje trebam odgovoriti. Njih ne zanima što ja inače radim, nego kako ću se uklopiti

Imam veliku averziju kada se raspiše natječaj za žiriranu skupnu izložbu na kojoj je već unaprijed postavljena tema, pitanje na koje trebam odgovoriti. Njih ne zanima što ja inače radim, nego kako ću se uklopiti u njihovu ideju. Previše dominiraju kustoske koncepcije, previše se toga nameće.

Izazov svjetlosti, 2002.
Osam skulptura od epoksidne smole i staklenog tkanja; dimenzije varijabilne, bočni paneli od biela-stične tkanine, Galerija SC, Zagreb

Biofori, 2008.
polistiren, epoksidna smola, stakleno tkanje, kit punilo, uljni lak, čelične sajle, devet objekata duljine od 300 do 600 cm
Erste&Steiermärkische banka, centrala Zagreb

u njihovu ideju. Previše dominiraju kustoske koncepcije, previše se toga nameće. Moram priznati da najčešće ni ne pročitam propozicije ili teme natječaja, nego prijavim ono što trenutno radim. Pa što bude.

Kako si zadovoljna svojim obrazovanjem?

Nisam zadovoljna, ali neću kriviti Akademiju ili Filozofski. Fakultet upućuje na informacije, ali stvarno učenje je doživotno i ovisi o osobnom angažmanu. Za našu struku je najvažniji taj direktni susret s umjetničkim djelima – što podrazumijeva česta putovanja. U tom smislu, imam velikih rupa u praćenju recentne likovne produkcije. Što se teorije tiče... puno sam sklonija praksi.

Misliš li da inzistiranje na teoretskim predmetima danas na akademiji stvara kontraučinak:

djela koja žele puno toga reći, a malo govore?

Kako predajem na Umjetničkoj akademiji u Osijeku, nastojim sa studentima raditi individualno, podržati njihova nastojanja, ukazati im na suvremene umjetnike njima srodne poetike, kako bih im otvorila moguće putove istraživanja. Osim praktične nastave radimo i seminare o umjetnicima i događanjima u recentnoj i suvremenoj umjetnosti što daje sjajne rezultate. Vrlo entuzijastično pristupaju tim zadacima, obrazlažu ili osporavaju radove određenih umjetnika spunostrastii temperamenta, izvrsno promišljaju i ne

pravo čudo opstati na hrvatskoj likovnoj sceni.

Bila si u Parizu. Jesi li se tamo bavila umjetnošću?

Cité Internationale des Arts je institucija koja obuhvaća ateljee raznih država i tamo sam bila na rezidencijalnom boravku. Hrvatski se atelje dodjeljuje dvomjesečno što nikako nije dovoljno za neki ozbiljniji kreativni proces, osobito uz sve sadržaje koje grad nudi. Unutar Cité-a postoji galerija u kojoj se izlaganje plaća, ali taj prostor na pariškoj sceni nema neku značajniju težinu. Vani stvari funkcioniraju preko privatnih galerista i menadžera. Oni pregovaraju, ugovaraju, organiziraju, prodaju radove... Umjetnici se bave svojim poslom, za razliku od naše situa-

U Hrvatskoj smo svjedoci regressa; opća razina 'vibracije' hrvatskog društva znatno se spustila u zadnjih dvadesetak godina. Ovo o čemu smo pričali i čime se tu bavimo pročitat će samo mali dio populacije.

dive se svemu a priori, imaju kritičku distancu.

Međutim, nije li kontra učinak kada se studente tjera da čitaju Wittgensteina koga malo realnih filozofa razumije? Neki kad to pročitaju, i naravno ne razumiju, misle da su popili svu pamet svijeta?

To se osjeti u radu nekih umjetnika koji puno pametuju, a često se iza toga krije skroman talent. Budimo iskreni: na akademiju se upiše puno ljudi – neki su sjajni, neki prosječni, ili ispodprosječni. Dok sam ja studirala, u Zagrebu se upisivalo pedesetak studenata od kojih se, prema statistikama, jedan ostao baviti likovnom umjetnošću. Puno se toga treba posložiti; talent, rad, upornost, okolnosti, sreća... Poštujem svakoga tko je opstao, pa čak i kada mi se njihova djela ne sviđaju, naprosto zato što znam kako je

cije gdje su umjetnici navikli da se rade sami – od dogovaranja izložbe, produkcije, plasiranja radova na našem tržištu umjetnina (vrlo mutnom i gotovo nepostojećem)... Sve je to neozbiljno i teška improvizacija. Koliko se sjećam, kolege iz Bosne i Srbije dobivaju atelje na šest mjeseci, plus stipendiju, pa oni tamo zaista nešto i rade. Hrvatski umjetnici u Cité odlaze uglavnom "turistički" na dva mjeseca i nisam čula da je netko tamo bog-zna-što napravio. Osobno sam bila zatražila sredstva od odjela u Ministarstvu zaduženog za suradnju s Francuskom, ali rekli su da ako daju meni, onda će ih svi tražiti.

Dobila si nagradu publike na prošlogodišnjem T-HT-u. Što ti znači ta nagrada?

Jako me je razveselila, zahvalna sam što je moj rad prepoznat! Po-

sebice jer su glasali najrazličitiji ljudi svih generacija i profila. Bez obzira na sve prijašnje radove, izložbe i priznanja, Panacea me učinila nekako vidljivijom i među kolegama i u percepciji javnosti.

Zadnje dvije godine nagradu publike dobio je rad koji se radikalno razlikuje od svih ostalih. Je li to neka poruka koju publika šalje Muzeju?

To bi trebalo pitati publiku. Možda bi bilo dobro da i rad koji dobije nagradu publike ostane u fundusu Muzeja, ali valjda to onda dovodi u pitanje koncepciju, kompetencije i slično. Teško mi je tu biti objektivna.

Ne smatram da je masa ikada u pravu, ali nagrada publike - i u

tvom slučaju, i u slučaju Šandrka - odskače od nagrada žirija. Te nagrade dobivaju dvojbeni koncepti, a nagradu publike dobiva – naprosto umjetnost, koliko god se ti pojedinačni radovi nekome sviđali ili ne sviđali?

To je pitanje trenda. Očito se vrednuje ono što je "in", ali publika reagira iskreno i instinktivno.

U svjetlu toga je li ti draže što si dobila nagradu publike, nego nagradu žirija?

Lijepo bi bilo da su moj rad prepoznali i žiri i publika.

Dakle, ipak je Gordon Gekko bio u pravu – pohlepa je dobra?

Pa, nikako to ne mislim, zapravo sam bliža budističkoj definiciji da je pohlepa jedan od uzroka patnje. S obzirom na produkcijske troškove mog rada, bila bih zadovoljnija onom nagradom koja bi pokrila te

troškove. Ali super je da sam nagrađena!

Koji su likovni umjetnici koje cijeniš?

Oduševljava me čudesan opus Christiana Boltanskog ili, primjerice, razvoj Anisha Kapoora, od njegovih najranijih radova do zadnjih koji su upravo dirljivi, mislim posebice na *Uzašašće* u crkvi San Giorgio Maggiore s prošlogodišnjeg Bienala u Veneciji. Sviđa mi se njegovo mijenjanje i razvoj. Također volim i Gormleyja koji u svom opusu ima svega, koji je prolazio niz promjena. Općenito, volim umjetnike koji ne vrte svoju poetiku do iznemoglosti, nego kopaju, traže dalje. Cijenim i Olafura Eliassona koji nalazi svoj izričaj baveći se finotvornim dimenzijama i prirodnim fenome-

nađem novi izazov. Takav je slučaj bio s romanom *Terra nostra* Carlosa Fuentes, nakon kojega skoro godinu dana nisam mogla čitati ništa drugo. Rado čitam literaturu koja obrađuje granična područja, gdje se susreću znanost i metafizika, primjerice knjige Lynne McTaggart koja je napisala *Polje i Eksperiment namjere*. Također mi je sjajna *Teorija svega*, Kena Wilbera, američkog filozofa i teoretičara psihologije u kojoj naglašava podjednaku važnost cjeline i dijelova. Knjiga interpretira stupnjeve spiralnoga razvoja ljudske svijesti i dinamiku društvenoga razvoja kroz sustave temeljnih vrijednosti, beskonačne stupnjeva progressa ili regressa. Na žalost, mi smo u Hrvatskoj svjedoci regressa; opća razina 'vibracije' hrvatskog društva znatno

se spustila u zadnjih dvadesetak godina. Ovo o čemu smo pričali i čime se tu bavimo pročitat će samo mali dio populacije.

Potpuno te shvaćam. Svaki put kada vidim emisiju *Lijepom našom* i ljude u publici, sledim se od straha pred licem hrvatskog plebsa. Ali uvijek se pitam, nije li tako svugdje u svijetu?

Ne postoji li i u zemljama koje zovemo "razvijenim Zapadom" jedan sloj nižeg srednjeg staleža koji tvori većinu stanovništva?

Društvo je uvijek slojevito; nekad određeni slojevi dominiraju više, nekad manje s obzirom na okolnosti. Ali sve te društvene slojeve ipak čine pojedinci.

Međutim, gledajući samo zapadnu civilizaciju, nije li taj prosjek uvijek i statistički ono što zauzima najviše prostora?

To svakako da, ali ova recesija svakako djeluje i na te statistike.

A zašto Zapadu u, primjerice, kulturi ide bolje nego nama?

Bogatija društva uvijek imaju uravnoteženije slojeve i veće mogućnosti za produkciju i konzumaciju kulture i umjetnosti. Nadam se da će se i hrvatsko društvo razvijati u tom smjeru. ■

Mjesečari, 2002.
epoksidna smola, stakleno tkanje, lak, čelične sajle, utezi; mobilna grupa skulptura promjenjivih dimenzija promjera cca 500 cm.
I. Maksimirsko jezero, Zagreb,